

Stanowisko sasanki otwartej *Pulsatilla patens* (L.) Mill. (Ranunculaceae) w Starachowicach (Przedgórze Iłżeckie)

A locality of *Pulsatilla patens* (L.) Mill. (Ranunculaceae) in Starachowice (Iłża Foreland)

MARCIN NOBIS, AGNIESZKA NOBIS

Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego
31-501 Kraków, ul. Kopernika 27
e-mail: m.nobis@uj.edu.pl

Słowa kluczowe: *Pulsatilla patens*, gatunek rzadki i zagrożony, rozmieszczenie, Góry Świętokrzyskie.

Pulsatilla patens to jeden z najrzadszych gatunków roślin naczyniowych na terenie Gór Świętokrzyskich, znanych tu na zaledwie kilku stanowiskach. W kwietniu 2007 roku znaleziono zostało nowe stanowisko tego gatunku w Starachowicach na Przedgórzu Iłżeckim. Sasanka otwarta była tu notowana w lesie dębowym o charakterze świetlistej dąbrowy (*Potentillo albae-Quercetum*).

Sasanka otwarta – *Pulsatilla patens* (L.) Mill. (Ranunculaceae), to jeden z rzadszych i wyraźnie zanikających gatunków roślin naczyniowych na terenie Polski. Jego populacje na istniejących stanowiskach są zwykle nieliczne, przy czym ich liczebność wykazuje wyraźne fluktuacje w poszczególnych latach. Najobfitsze populacje składają się z kilkuset osobników. Z uwagi na coraz częstsze przypadki zanikania stanowisk, gatunek ten zamieszczono w *Polskiej Czerwonej Księdze*, w kategorii VU (Wójtowicz 2001) oraz umieszczono go pośród gatunków II załącznika Dyrektywy Siedliskowej i uwzględniono w *Poradniku ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000* (Wójtowicz 2004). W Polsce sasanka otwarta jest objęta ścisłą ochroną gatunkową (Rozporządzenie 2004).

Na Wyżynie Małopolskiej, sasanka otwarta należy do najrzadziej spotykanych gatunków

roślin. Jak dotąd z literatury znane są cztery stanowiska tego gatunku zlokalizowane na terenie Gór Świętokrzyskich. Są to: Góra Brusznia (Massalski 1962, jednostka ATPOL EE74, 10 × 10 km), dolina rzeki Lubianki – pomiędzy Suchedniowem a Starachowicami (Ganieszin 1909) oraz dwie informacje zamieszczone w *Atlasie rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce* (Zajac A., Zajac M. 2001), tj. Ostrów koło Chęcina (Bróz E., Przemyski A. 1991 niepubl., ATPOL EE83) i Bolmin koło Chęcina (Bróz E., Przemyski A. 1991 niepubl., ATPOL EE82). Ponadto znane są także stanowiska położone na pograniczu Wyżyny Małopolskiej i Doliny Środkowej Wisły, zlokalizowane koło wsi Sadkowice (Kucharczyk 2001, ATPOL FE42) oraz niedaleko wsi Słupia Nadbrzeżna (Hempel 1885, ATPOL FE62).

7 kwietnia 2007 roku, znaleziono w północno-wschodniej części Wyżyny Małopolskiej, na

Ryc. 1. Sasanka otwarta *Pulsatilla patens* na stanowisku w Starachowicach (23.04.2008 r.; fot. Agnieszka i Marcin Nobis)

*Fig. 1. Pasque flower *Pulsatilla patens* on the locality in Starachowice (23 April 2008 r.; photo by Agnieszka and Marcin Nobis)*

terenie Przedgórze Iłżeckiego nowe stanowisko sasanki otwartej. Zlokalizowane jest ono na południowo-zachodnich obrzeżach Starachowic (oddział 24a, leśnictwo Wanacja, obręb Rataje, nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna). Gatunek ten, prawdopodobnie w pobliżu wyżej podanego stanowiska, notował na początku XX w. rosyjski botanik Ganiezin (1909), który, jak pisze, widział sasankę otwartą w starych borach sosnowych, w dolinie rzeki Lubianki. Niestety próba odszukania tego dość ogólnie podanego przez Ganiezina stanowiska nie powiodła się.

Na stanowisku znalezionym w Starachowicach sasanka otwarta występuje w młodym lasu dębowym (dąb w wieku 40–60 lat) o charakterze świetlistej dąbrowy *Potentilla albae-Quercetum*, położonym tuż przy drodze asfaltowej, nieopodal stacji paliw. Gatunek ten stwierdzono w dwóch miejscach, niestety w obu przypadkach odnotowano tylko pojedyncze kwitnące osobniki. Wczesną wiosną stanowiska te zlokalizowano za pomocą odbiornika GPS oraz wykonano spisy występujących w towarzystwie sasanki otwartej gatunków. Spisy te uzupełniono pod koniec czerwca 2007 r., w optimum rozwoju runa dąbrowy.

Pierwsza roślina rosła w północnej części oddziału 24a (w pobliżu śródleśnego pomnika ofiar II Wojny Światowej), wysokość ok. 250 m n.p.m. – jednostka kartogramu ATPOL w siatce 2,5×2,5 km – EE57 22 (Zając 1978).

Zdjęcie 1. Świetlista dąbrowa, powierzchnia płatu – 100 m², data: 29.06.2007 r. Pokrycie warstwy drzew – A – 50%: dąb szypułkowy *Quercus robur* 3, brzoza zwisła *Betula pendula* 2, grab zwyczajny *Carpinus betulus* 1. Pokrycie warstwy krzewów – B – 30%: dąb szypułkowy *Quercus robur* 2, grab zwyczajny *Carpinus betulus* 2, berberys zwyczajny *Berberis vulgaris* 1, ligustr pospolite *Ligustrum vulgare* 1; robinia akacjowa *Robinia pseudoacacia* 1, lipa drobnolistna *Tilia cordata* +; śliwa tarnina *Prunus spinosa* +. Pokrycie warstwy zielnej – C – 70%: bodziszek czerwony *Geranium sanguineum* 3, perlówka zwisła *Melica nutans* 3, wiechlina gajowa *Poa nemoralis* 2–3, konwalia majowa *Convallaria majalis* 2, kostrzewa owcza *Festuca ovina* 2, poziomka pospolita *Fragaria vesca* 2,

pięciornik biały *Potentilla alba* 2, kokoryczka wonna *Polygonatum odoratum* 2, zawilec gajowy *Anemone nemorosa* 1, wilczomlec kątowy *Euphorbia angulata* 1, dziurawiec zwyczajny *Hypericum perforatum* 1, pszeniec zwyczajny *Melampyrum pratense* 1, gorysz pagórkowy *Peucedanum oreoselinum* 1, wiechlina łąkowa *Poa pratensis* 1, przetacznik ożankowy *Veronica chamaedrys* 1, krwawnik zwyczajny *Achillea millefolium* +, dąbrowka rozłogowa *Ajuga reptans* +, pajęcznica gałęzista *Anthericum ramosum* +, drżączka średnia *Briza media* +, turzycza błada *Carex pallescens* +, głóg *Crataegus* sp. +, kostrzewa czerwona *Festuca rubra* s. lato +, biedrzynek mniejszy *Pimpinella saxifraga* +, **sasanka otwarta *Pulsatilla patens*** r, grusza ulęgalka *Pyrus pyrausta* +, jaskier wielkokwiatowy *Ranunculus polyanthemos* +, robinia akacjowa *Robinia pseudoacacia* +, nawłóć pospolita *Solidago virgaurea* +, jarzab zwyczajny *Sorbus aucuparia* +, koniczyzna dwukłosa *Trifolium alpestre* +, fiołek *Viola* sp. 1, fiołek leśny *Viola sylvestris* +. Pokrycie warstwy mszystej – D – 15%: rokitnik pospolity *Pleurozium schreberi* 2, płaskomerzyk *Plagiomnium* sp. 2.

Okaz drugi rósł ok. 50 m na południe od poprzedniego, w pobliżu śródleśnej ścieżki, na wysokości ok. 250 m n.p.m. W jego towarzystwie występowały m.in. żarnowiec miotlasty *Sarothamnus scoparius*, strzęplica nadobna *Koeleria macrantha*, kostrzewa owcza *Festuca ovina*.

W roku 2008 stwierdzono na tym stanowisku tylko jeden kwitnący osobnik. Ponadto, na przebiegającej przez to siedlisko ścieżce (często uczęszczanej przez ludzi), znaleziono zerwany kwiat tej rośliny. Wczesną wiosną, imponującą wielkością i barwą kwiaty sasanki otwartej pojawiają się jako pierwsze, przez co są bezmyślne zrywane przez spacerowiczów. Obecnie jest to najpoważniejsza przyczyna zagrożenia gatunku na tym stanowisku, gdzie z prawdopodobnie licznie występującej tu niegdyś populacji, zachowały się tylko pojedyncze osobniki.

Stanowisko to, wraz z niewielkim fragmentem świetlistej dąbrowy, należy objąć ochroną w formie użytku ekologicznego lub punktowe-

go obszaru objętego ochroną w ramach programu Natura 2000. Przemawia za tym fakt występowania tam zarówno gatunku umieszczonego w Dyrektywie Siedliskowej, jak również siedliska priorytetowego, jakim jest w państwach Wspólnoty Europejskiej świetlista dąbrowa. Dodatkowo na stanowisku tym i w niedalekim jego sąsiedztwie rosną także inne rzadkie i chronione rośliny, do których należą m.in. podkolan biały *Platanthera bifolia* i kostrzewa ametystowa *Festuca amethystina* subsp. *ritschlii* (Nobis 2007, Nobis, Piwowarczyk 2007). Objęcie ochroną opisanego stanowiska jest sprawą pilną, ponieważ, jak dowiedziano się od pracowników nadleśnictwa, las ten planowany jest pod wycinkę zupełną w celu poszerzenia przebiegającej obok drogi asfaltowej.

PIŚMIENNICTWO

- Ganieszin S. 1909. Botaniko-geografičeskij ocierk centralnoj časti Kielecko-Sandomierskago Kriarza. Zapiski Nowo-Aleksandr. Inst. Sel. Choz. Lesov. 20: 46–158.
- Hempel M. 1885. Spis roślin jawnokwiatowych dziko rosnących w Słupi-Nadbrzeżnej, zebranych przez Maryją Hempel. Pam. Fizjograf. 5: 135–153.
- Kucharczyk M. 2001. Distribution Atlas of Vascular Plants in the Middle Vistula River Valley. Maria Curie-Skłodowska University Press, Lublin.
- Massalski E. 1962. Obrazy roślinności Krainy Świętokrzyskiej. WGA, Kraków.
- Nobis M. 2007. Rośliny naczyniowe zachodniej części Przedgórza Iłżeckiego (Wyżyna Małopolska). Vascular plants of the Western part of the Iłża Foreland (Małopolska upland). Prace Bot. 40: 1–458.
- Nobis M., Piwowarczyk R. 2007. Distribution and habitat preferences of *Festuca amethystina* subsp. *ritschlii* (Poaceae) on the eastern distribution limit. W: Frey L. (red.). Botanical issues in grasses. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków: 37–47.
- Rozporządzenie 2004. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. Dz.U. z dnia 28 lipca 2004.
- Wójtowicz W. 2001. *Pulsatilla patens* (L.) Mill. – Sasanka otwarta. W: Kaźmierczakowa R., Zarzycki K. (red.). Polska Czerwona Księga Roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Inst. Bot. im. W. Szafera i Inst. Ochr. Przyr. PAN, Kraków: 536–537.
- Wójtowicz W. 2004. *Pulsatilla patens* (L.) Mill. – Sasanka otwarta. W: Sudnik-Wójcikowska B., Werblan-Jakubiec H. (red.). Gatunki roślin. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. 9: 160–163. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Zajac A. 1978. Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”. Wiad. Bot. 22 (3): 145–155.
- Zajac A., Zajac M. (red.). 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

SUMMARY

Nobis M., Nobis A. A locality of *Pulsatilla patens* (L.) Mill. (Ranunculaceae) in Starachowice (Iłża Foreland)

Chrońmy Przyrodę Ojczystą **65** (4): 299–302, 2009.

Pulsatilla patens is rare and protected plant species in the territory of Poland. Its populations are usually very small and they are often composed of only a few specimens. New locality of *Pulsatilla patens* in Starachowice (Iłża Foreland) was found in April 2007. Only two specimens of this species grow in oak-forest (*Potentillo albae-Quercetum*), in forest section 24a, Wanacia forest district, Skarżysko-Kamienna Forest Inspectorate.